

VPLYV PRIAMÝCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ NA EKONOMIKU SLOVENSKA

Ing. Adela Hošková, PhD.

Inštitút menových a finančných štúdií, Národná banka Slovenska

Na základe najnovších výsledkov prílev priamych zahraničných investícií (PZI) na Slovensko začína nadobúdať na význame. V súvislosti s tým je dôležité poznať pôsobenie PZI na ekonomiku Slovenska, a to predovšetkým vo výrobnjej sfére, v bankovníctve, tretej sfére a pod. Obsah článku je zhrnutím šesťročného výskumu predmetnej problematiky. Jednotlivé štúdie sú v prípade podrobnejšieho záujmu k dispozícii v knižnici NBS.

Prílev priamych zahraničných investícií

Vývoj prílevu PZI na Slovensku mal do roku 2000 síce rastúci trend, ale jeho objem a dynamika vysoko zaostávali za potrebami našej ekonomiky, i za okolitými reštrukturalizujúcimi sa krajinami.

V roku 2000 sa tento vývoj konečne prelomil a možno konštatovať, že za rok 2000 vzrástol prílev PZI na 165,7 mld. Sk a začína naberať na intenzite. Veľké vstupy do telekomunikácií, petrochemického priemyslu a spracovania kovov sa už realizovali. Pozitívny trend sa dá očakávať aj v najbližšom období, a to v súvislosti s privatizáciou niekoľkých veľkých bánk a ďalšími vstupmi do podnikovej sféry.

Prílev PZI do našej ekonomiky spôsobil aj určitú reštrukturalizáciu podielu jednotlivých odvetví na celkovom príleve. Priemyselná výroba zaznamenala podiel 53,5 % a mierny rast, čo možno považovať za pozitívny trend, podiel veľkoobchodu a maloobchodu postupne klesá v prospech odvetví dopravy, skladovania a spojov, bankovníctva

Tab. 1 Vývoj prílevu priamych zahraničných investícií (PZI)* v mil. Sk

Rok	Stav k 1. 1.	Netto zmena	Kurzové rozdiely	Stav k 31. 12.	Stav k 31. 12. v %**
1994	15 342	8 744	246	24 332	–
1995	24 332	7 683	1 035	33 050	135,8
1996	34 345	10 956	467	45 768	138,5
1997	50 781	6 867	-272	57 376	125,4
1998	57 376	17 783	1 879	77 038	134,3
1999	77 038	15 128	781	92 947	120,6
2000	92 947	91 795	-19 056	165 686	178,3

Prameň: NBS

1996 – zmena metodiky – zaradenie CZK medzi konvertibilné meny

1997 – zmena metodiky – zaradenie equity kapitálu aj v Sk

(v roku 1994 – 1996 len v zahraničnej mene)

*PZI – majetková účasť, označenie v tomto zmysle platí pre celý materiál

** 100 % je vždy predchádzajúci rok

a poisovníctva. Ostatné odvetvia stagnujú, negatívne možno hodnotiť najmä trvalý nezaujem zahraničných investorov o vstup do podnikania v turistickej oblasti.

Medzinárodné postavenie Slovenska v príleve PZI

Z nasledujúcich tabuliek vidieť, že v príleve PZI Slovensko aj naďalej zaostáva za Poľskom, Maďarskom a Českom. V relatívnych ukazovateľoch sa síce príkre rozdiely oproti predchádzajúcemu obdobiu zmiernujú, ale zostávame ešte stále na posledných miestach.

Určité zlepšenie nastalo v rámci ukazovateľa prílevu PZI na HDP, kde sme sa posunuli tesne za Poľsko. Čo sa týka podielu PZI na celkových investíciách, v rámci vybraných krajín sme v porovnaní s predchádzajúcim obdobím dosiahli zvýšený podiel z 5,9 % (v roku 1999) na 19,4 % (v roku 2000), čo znamená, že aktivizácia prílevu PZI predstavuje významné zvýšenie možnosti investovania v ekonomike SR.

Dôvody takejto situácie sa pokúsime objasniť v nasledujúcich riadkoch.

- Jednou z oblastí, kde máme pomerne veľké rezervy voči porovnávaným krajinám, je doterajšia nedostatočná úroveň privatizácie štátneho majetku, predovšetkým v oblasti priamych predajov zahraničným investorom, kde do konca roku 1999 platilo viacero zábran, najmä legislatívneho charakteru.

- V krajinách strednej a východnej Európy sa značný podiel PZI investoval do privatizačných akvizícií. Podľa WIIW Viedeň bola približne polovica z celkových PZI v tomto regióne investovaná do privatizácie. Intenzita vstupu do jednotlivých krajín touto formou bola však pomerne nízka, najmä v prípade Slovenska a čiastočne i Slovinska. Podľa údajov Fondu národného majetku bol na Slovensku k 30. 10. 1999 štandardnými metódami predaný majetok štátnych podnikov v rozsahu 50 438 mil. Sk, z toho zahraničným investorom vo výške približne 2,5 %, čo predstavovalo značné rezervy, ktoré sa už v súčasnosti začínajú využívať.

- Za najvýznamnejší podnet pre zahraničných investorov sa považuje úroveň politickej stability a výkonnosť ekonomiky, najmä pre veľké investície, ktoré potrebujú dlhodobé, politicky spoľahlivé a ekonomicky efektívne prostredie. Pre investora je dôležitá istota jeho vkladu, ako aj očakávanie, že sa jeho investičná kalkulácia nezhorší. Prieskumy medzi západnými investormi ukazujú, že politická a finančná istota v rámci investičného kalkulovania vo východnej Európe je najdôležitejším rozhodovacím činiteľom.

Tab. 2 Prílev PZI do vybraných krajín v mil. USD

Krajina	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Česko	3 423	4 547	7 350	8 572	9 234	14 375	16 246	18 000
Maďarsko	5 585	7 095	11 926	14 958	16 086	18 517	19 276	19 000
Poľsko	2 307	3 789	7 843	11 463	14 587	22 479	26 075	32 000
Slovensko	–	897	1 268	2 000	2 025	2 787	2 817	3 700
Slovinsko	–	1 326	1 763	2 063	2 448	2 904	2 684	3 000

Tab. 3 Prílev PZI na obyvateľa vo vybraných krajinách v USD

Krajina	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Česko	331	440	711	831	896	1 396	1 580	1 752
Maďarsko	543	692	1 168	1 470	1 587	1 835	1 919	1 900
Poľsko	60	98	203	297	377	581	675	828
Slovensko	–	168	236	372	376	517	522	686
Slovinsko	479	667	887	1 036	1 232	1 464	1 352	1 507

Tab. 4 Podiel prílevu PZI na HDP vo vybraných krajinách v %

Krajina	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Česko	9,8	11,1	14,1	14,8	17,5	25,8	30,7	35,4
Maďarsko	14,5	17,1	26,7	33,1	35,2	39,4	40,0	40,3
Poľsko	2,7	4,1	6,2	8,0	10,1	14,2	16,8	19,9
Slovensko	–	6,2	6,9	10,1	9,9	13,1	14,3	19,2
Slovinsko	7,5	9,2	9,4	10,9	13,4	14,8	13,4	16,1

Prameň tab. 2 až 4: G. Hunya, J. Stankowsky: WIIW – WIFO Databaza. Foreign Direct Investment in Central and East European Countries and the Former Soviet Union, WIIN – WIFO. Wien, February 2001.

* – IV. štvrťrok je odhad

• Ekonomické a politické riziká transformujúcich sa krajín sú hodnotené vyššie ako riziká vo vyspelých industriálnych ekonomikách. Vyššie riziko predstavuje významnú ekonomickú prekážku. Odhad rizika krajiny je ovplyvnený pokrokom v transformácii, jeho kvalite a rýchlosťou, čo sa odráža v mnohých medzinárodných ratingoch týchto krajín.

V napĺňaní tejto závažnej požiadavky sme v ostatných rokoch zaostávali za porovnanými krajinami, čo jednoznačne signalizovali rôzne ratingy.

• Určitú úlohu, avšak nie prvoradú, môžu hrať aj stimulačné a destimulačné opatrenia pre prílev PZI.

Podľa odborných odhadov by mal prílev PZI v SR ďalej pokračovať tempom, ktorý sme zaznamenali v roku 2000. Svedčia o tom aj niektoré poznatky z posledného obdobia.

Okrem zlepšenia hodnotenia Slovenska ratingovými agentúrami Standard & Poor's a Moody's Investors Service, sme podľa hodnotenia Euromoney z marca 2001 v celkovom hodnotení krajín postúpili na 53 miesto, teda o 11 miest oproti roku 2000. Zaznamenali sme pozitívny vzostup v hodnotení politického rizika, výkonnosti, ako i v hodnotení úverových ratingov a prístupu k medzinárodným financiam.

V domácom prostredí Slovenska sa predovšetkým postupne odstraňujú doterajšie zábrany vstupu PZI. Podstatne sa zmenili podmienky zahraničných investorov na privatizáciu, ktoré predstavujú výrazný liberalizačný trend.

V oblasti stimulácie PZI sa prijíma ďalšia novelizácia súčasných opatrení, kde sa vytvára priestor na vyšší prílev zahraničných investícií na Slovensko.

Vývoz PZI

Pri súčasnom nedostatku investičných zdrojov by sa mohlo zdať takmer bezpredmetným zaoberať sa vývozom priamych zahraničných investícií zo Slovenska. Avšak aj na Slovensku sú podniky, predovšetkým veľké, ktoré sú solventné a majú časť zdrojov, ktoré by radi investovali v zahraničí, aby si tam spočiatku menšími aktivitami zabezpečili miesto na potenciálne výhodnom trhu a tieto potom na základe skutočnej situácie podľa možnosti ďalej rozvíjali. Ako ukazuje súčasný stav, okrem veľkých podnikov existuje aj celý rad stredných a malých organizácií, ktoré sa pokúšajú uplatniť v rámci svojich zahraničných aktivít predovšetkým v susedných krajinách, s ktorými máme dlhoročné vzťahy a ktoré najlepšie poznajú. Prevažná časť aktivít týchto malých a stredných podnikov sa sústreďuje do obchodnej činnosti, ktorá je často kombinovaná s montážou a servisnou službou. Existuje však už i cieľená snaha presadiť sa vo výrobnjej činnosti, často v spolupráci s partnermi hostiteľskej krajiny, čo znižuje riziko a pomáha prekonávať rôzne restriktívne opatrenia.

Súčasný stav odlevu priamych zahraničných investícií zo Slovenska má iba mierny vývoj, ktorý je v jednotlivých rokoch nepravidelný. Nízka úroveň objemov vývozu PZI v jednotlivých rokoch potvrdzuje nedostatok disponibilných zdrojov našich podnikov. V najbližšom období sa ani nedajú očakávať výraznejšie zmeny.

Štruktúra vývozu PZI zo SR má adekvátne zloženie pre počiatočnú fázu vývoja. Percentuálne síce prevažuje objem

Tab. 5 Vývoj odlevu PZI k 31. 12. 2000 v mil. Sk

Rok	Stav k 1. 1.	Netto zmena	Kurzové rozdiely	Stav k 31. 12.
1993	3 467	393	14	3 874
1994	3 874	567	-5	4 436
1995	4 436	-1 230	18	3 224
1996	3 285	1 733	30	5 048
1997	5 048	3 170	-817	7 401
1998	7 401	4 876	1 644	13 921
1999	13 921	-16 405	15 183	12 699
2000*	12 699	615	1 287	14 601

Prameň: NBS

1996 – zmena metodiky – zaradenie CZK medzi konvertibilné meny
1997 – zmena metodiky – zaradenie kapitálu aj v Sk (v r. 1993 – 1996 iba kapitál v zahraničnej mene)

* Údaje k 31. 12. 2000

v priemysle, v skutočnosti však tento trend vytvára 3 – 5 väčších organizácií. Ostatné aktivity sledujú všeobecne známe tendencie, predovšetkým vstup do obchodnej činnosti, rôznych opravárenských prác, výroby obalov, stavebníctva, elektrických prístrojov, spracovania dreva a rôznych servisných služieb.

Vplyv PZI na obchodnú a platobnú bilanciu

Vzhľadom na náš malý trh je vplyv pôsobenia u nás etablovaných zahraničných investorov na obchodnú a platobnú bilanciu veľmi dôležitý. Ukazuje, ako sa im darí plniť cieľ proexportnej orientácie.

Tab. 6 Vývoz a dovoz za vybraný súbor organizácií (v mil. Sk)

Rok	Spoločné podniky				Slovensko spolu	
	Vývoz	Podiel na celkovom vývoze v %	Dovoz	Podiel na celkovom dovoze v %	Vývoz	Dovoz
1994	63 649	37	65 703	42	171 972	156 042
1995	85 564	34	89 953	36	254 099	252 311
1996	96 523	36	131 700	39	270 628	335 165
1997	108 229	37	152 821	44	295 574	45 049
1998	120 671	32	158 554	35	375 921	456 713
1999	131 933	31	157 440	34	422 344	468 031
2000	168 339	31	237 478	40	548 372	590 728

Prameň: NBS, Bulletin ŠÚ SR

Výsledky v roku 2000 ukazujú, že podiel PZI na celkovom dovoze a vývoze Slovenska (31 % a 40 %) sa v zásade významnejšie neodlišujú (najmä vo vývoze) od predchádzajúcich rokov, iba na strane dovozu v roku 2000 zaznamenávame zvýšenie o 6 percentuálnych bodov oproti roku 1999. Dôvody sú jednak v raste svetových cien ropy a významnejšom náraste objemu dovozu veľkých obchodných organizácií, ktoré však okrem iných komodít dovážajú suroviny a strojové zariadenia pre slovenský priemysel.

Prirátaním transferových tokov medzi materskými a dcérskymi organizáciami sa mení podiel PZI na celkovom dovoze SR na 70 % a pri vývoze na 62 %.

Na prvý pohľad sa môže zdať zahranično-obchodná činnosť spoločných organizácií málo efektívna, s plynule prevyšujúcim dovozom. Avšak po odpočítaní obchodných organizácií (veľkoobchod, maloobchod, motorové vozidlá) sa výsledky zmenia v pozitívnom smere:

- Podiel vývozu spoločných organizácií na celkovom vývoze SR je 61,1 %.
- Podiel dovozu spoločných organizácií na celkovom dovoze SR je 59,7 %.

Očistené údaje za zahranično-obchodnú činnosť spoločných podnikov vykazujú vyrovnané výsledky s miernym prevýšením vývozu. Nízky objem PZI, ktoré doposiaľ vstúpili na Slovensko, však má na obchodnú a platobnú bilanciu pomerne veľký vplyv, čo na druhej strane naznačuje nižšiu ekonomickú efektívnosť výkonnosti slovenských podnikov.

Regionálne rozloženie PZI

Priame zahraničné investície na Slovensku od počiatku svojho vstupu vykazujú nerovnomerný rozptyl. Dôvody tohto stavu vyplývajú predovšetkým z nasledujúceho:

- Sústreďovanie PZI do väčších centier v dôsledku dobrej úrovne dopravy a spojovacej infraštruktúry (najmä nadväznosť na diaľnicu a letisko), dostatku kvalifikovaných pracovných síl, spojenia s administratívnym a správnym centrom a pod.

- Naďalej zostávajú málo povšimnuté regióny, ktoré takýmito výhodami nedisponujú, alebo ak áno, tak iba vo veľmi malej miere. V porovnaní s väčšími priemyselnými centrami aj menej tradičných obchodno-výrobných vzťahov z minulosti a menej skúseností v oblasti kooperácie so zahraničnými investormi, ktoré by sa mali stať základom hlbšej medzinárodnej spolupráce.

- V poslednom čase sa tento nedostatok začína odstraňovať nadväzovaním kooperácie medzi veľkými spoločnými podnikmi a vnútorným priemyslom, t. j. menšími a strednými slovenskými podnikmi. Táto spolupráca má osobitý význam pre regionálny rozvoj menších podnikov v periférnych oblastiach, ktoré by si pravdepodobne bez takejto kooperácie ani nenašli možnosť spolupráce so zahraničím. V danom prípade ide o multiplikačné efekty s výrazným vplyvom na regionálny rozvoj.

Vplyv PZI na zamestnanosť, produktivitu práce a know-how

Medzi najvýznamnejšie zdroje akcelerácie ekonomického rastu patrí rast produktivity práce. Preto je dôležité, či vplyv PZI vstupujúcich do slovenskej ekonomiky pôsobí v danej oblasti vo vyššej dynamike, než je rast produktivity práce u domácich partnerov, či sa im darí lepšie transformovať priaznivý vývoj vonkajšieho ekonomického prostredia do rastu výkonnosti a v súvislosti s tým aj do rastu či udržania zamestnanosti.

V rámci spoločných podnikov faktor zamestnanosti vystupuje v dvoch formách: v priamej a nepriamej. V nepriamej zamestnanosti často ide o omnoho vyššie počty pracovných miest než vo vlastnej výrobnej organizácii.

Na porovnanie úrovne produktivity práce v spoločných a tuzemských podnikoch sme mali vzhľadom na dostupnosť údajov iba obmedzenú možnosť. Spoločné podniky vo všetkých skúmaných prípadoch dosahujú vyššiu a niekde až veľmi vysokú úroveň produktivity práce v porovnaní s domácimi podmienkami. To zároveň potvrdzuje, že PZI majú vysoký vplyv na intenzifikáciu výroby.

Z hľadiska prínosu efektu know-how zaujíma centrálné miesto. Ide jednak o technologické know-how, spojené s personálnymi a firemnými špecifikami, a jednak o know-how v oblasti riadenia. Aplikácia konkrétnej technológie je prepojená najmä s jej výraznou previazanosťou

v konkrétnom mieste sídla organizácie. Kvalita a intenzita technológie anticipuje jednak priame, jednak spätné väzby s rôznymi subdodávateľskými organizáciami, a to tak v tlaku na úroveň produkcie, ako aj v nepriamych zamestnaneckých efektoch.

Prepojenie PZI na domáci priemysel

V súčasnom období už možno pozorovať rozširujúci sa vplyv prepojenia spoločných podnikov na slovenský domáci priemysel. Dominantne v tomto smere pôsobia predovšetkým veľké mnohonárodné spoločnosti (Volkswagen, Siemens, Henkel, Coca Cola). V menšom rozsahu, ale veľmi úspešne, si počínajú aj menšie spoločnosti, napr. v potravinárskom priemysle.

Výsledky prepojenia PZI na domáci priemysel možno charakterizovať ako multiplikačné efekty vo viacerých oblastiach: zamestnanosti, regionálnom rozptyle PZI, exporte a pod. Významným aspektom je skutočnosť, že touto formou sa dostanú ku kvalitnej medzinárodnej spolupráci so všetkými pozitívnymi efektmi aj stredné a menšie podniky, čo by sa asi bez tohto prepojenia neuskutočnilo. Nadväznú vnútroodvetvovú a vnútroodborovú kooperáciu v rámci SR možno považovať za významný prínos medzinárodného podnikania, ktorá bude rásť a ktorú bude účelne podporovať.

Záver

Analýzy medzinárodnej konkurenčnej schopnosti jednotlivých krajín sú založené na schopnosti dlhodobozabezpečovať trvalý ekonomický rast. Ide predovšetkým o rast produkcie (HDP), produktivity práce a o transformáciu tohto pozitívneho vývoja do multiplikačných efektov v tuzemsku a do vonkajších ekonomických vzťahov.

Ako ukazujú výsledky našich analýz, z hľadiska vstupu a pôsobenia PZI na Slovensku sa všetky tieto aktivity v zásade plnia: vysoký rast produktivity práce, a to vo vyššej dynamike ako u porovnateľných partnerov v tuzemsku, na medzinárodnej úrovni dosahujeme úroveň materských organizácií, rastúci objem produkcie v zodpovedajúcej kvalite, udržanie zamestnanosti atď.

Uvedené výsledky sú zároveň jednou z efektívnych ciest postupného zblížovania sa s vyspelými ekonomikami EÚ.

V nadchádzajúcom období sa dá očakávať pozitívny trend vo vstupe PZI na Slovensko, a to jednak ako výsledok zlepšenia zahraničného imidžu Slovenska, domácich legislatívnych podmienok pre vstup PZI na Slovensko a tiež na základe pozitívneho hodnotenia podnikateľského prostredia na Slovensku už u nás etablovanými významnými zahraničnými investormi.

Prílev PZI okrem klasickej formy – vstupu formou priamo do výroby, bankovníctva, či služieb sa v blízkom období bude rozširovať aj doteraz u nás málo využívanou formou privatizácie. V roku 2000 sa uskutočnili rozsiahle liberalizačné opatrenia, čo sa už začína odzrkadľovať aj na prvých reálnych výsledkoch.

Okrem pozitív z prílevu PZI možno očakávať aj niektoré problémy:

- Po vstupe veľkých zahraničných organizácií na Slovensko sa začína prejavovať útlmový vplyv na domáci výskum a vývoj progresívnych priemyselných odborov. Ide však o celosvetový jav, keď veľké koncerny sústreďujú výskum v materských organizáciách. Na druhej strane možno konštatovať neustále sa zvyšujúcu sofistikáciu výrobkov v rámci produkcie v štruktúre programov slovenských dcérskych organizácií.

- Vyskytujú sa aj názory, že v prípade, že by vývoj vstupu PZI išiel tým smerom ako dosiaľ, mohli by sme sa stať akousi „montážnou dielňou Európy“, čo by mohlo mať dopad na štruktúru nárokov na trhu práce. To znamená, že na jednej strane ustrnutie – zníženie nárokov na požiadavky odbornosti po určitú náročnosť, ktorá je adekvátna takémuto zatriedeniu a na druhej strane by mohlo dôjsť k zvýšeniu odchodu vzdelaných odborníkov do cudziny.

- Komparatívna výhoda lacnej pracovnej sily, ktorú zahraniční investori u nás využívajú, nie je trvalým javom, o ktorý možno opierať dlhodobé zahraničné investície. Preto je dôležité posilňovať druhú stránku našej komparatívnej výhody – kvalifikovanosť pracovných síl a ich tvorivé schopnosti. To znamená predovšetkým rozvoj školstva, ale aj podporu národného výskumu a inovačnej aktivity, aby sme aj my boli schopní prilákať záujem zahraničného kapitálu novými myšlienkami, tvorivými schopnosťami ľudí a domácimi rozvojovými projektmi. Z toho dôvodu by vláda mala mať predstavy o rozvoji vybraných odborov, prípadne odvetví, a postupujúcej sofistikácii vlastných aktivít, kde by sa v plnej miere mohli uplatniť domáci odborníci.

- Pomerne významne zasiahol do konkurencie v maloobchode vstup veľkých zahraničných supermarketov. Na jednej strane pôsobí pozitívne, najmä v oblasti zníženia cien potravín, na druhej strane konkurenčne odsúva menších domácich výrobcov zo svojich trhových priestorov, ktorí nie sú schopní čeliť cenovej úrovni popredných výrobcov, najmä spoločných podnikov. Na riešenie tohto problému sa odporúča integrácia týchto organizácií do dobrovoľných združení maloobchodných predajcov. Tým by sa mohla vytvárať alternatívna možnosť realizácie tovaru mimo obchodného reťazca, čo by mohlo prispievať aj k znižovaniu ekonomickej závislosti.

- Ukazuje sa však, že pôvod problému menších podnikov je vo výrobnej činnosti, t. j. v podstate vo vyšších výrobných nákladoch. Preto sa nazdávame, že jednotliví výrobcovia by sa mali vnútorne špecializovať na také výrobky, na ktoré majú najlepšie podmienky, čo by viedlo k vyššej ekonomickej efektívnosti. V takom prípade by nemalo ísť iba o obchodné, ale i výrobné združenia.

Literatúra

Vplyv PZI na ekonomiku Slovenska. Štúdiá. IMFŠ NBS, júl 2001.